

Bediüzzaman'a Göre Kur'ân-ı Kerim'de Tekrar Nazariyesi

Kur'ân'daki tekrar üslûbu üzerinde hem eski, hem yeni

âlimlerin kendilerine has görüşleri vardır. Bunlardan bir kısmı Kur'ân'da tekrarın olduğunu, ancak bu tekrarın birçok faydaya mâtuf olduğunu söylerken, kimileri de Kur'ân'da tekrarın olmadığını benimsemektedir. Diğer bir grup vardır ki, bunların ilimle yakından uzaktan hiçbir ilgileri yoktur. Bunlar tekrar üslûbunu Kur'ân'a ve onun üslûbuna yöneltilen bir nakise olarak değerlendirmişlerdir. Said Nursî ve onun tekrar üslûbuna yaklaşımını dile getirmeden önce bu görüşler üzerinde durmak gerekmektedir. Daha sonra Nursî'nin, Risâle-i Nur'un değişik yerlerinde ifade edilen görüşünü ortaya koyacak ve bir hatime ile O'nun konu ile ilgili nazariyesinin önemli noktalarını tespit etmeye çalışacağız.

Tekrar Üslûbu ile İlgili Âlimlerin Görüşleri

Tekrar konusunda âlimlerin iki görüşü vardır: Birincisi, Kur'ân'da tekrar vardır, ancak bu tekrar mahmûd/kabûle şâyan bir tekrardır, çünkü bu tekrar ibareyi pekiştirme ve ona yeni bir takım mânâlar yükleme gibi faydaları gerçekleştirmek üzere yapılmıştır. İkincisi ise, Kur'ân'da tekrarın olmadığıdır, bu görüş daha ileride ifade edileceği gibi, tekrarın tarifinden ne kastedildiğine bağlı bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk devir âlimleri tekrar konusu üzerinde durmuş ve onu birtakım tetkik ve araştırmalara tâbi tutmuşlardır. Bunların en eskilerinden İbn Kuteybe edDineveri, Te'vilü Müşkili'lKur'ân adlı eserinde şöyle der: "Haber ve kıssaların tekrarına gelince, Allah Teâlâ hazretleri kullarına kolaylık olsun diye Kitabı Mübin'ini yirmi üç yıl boyunca parça parça inzâl buyurmuştur...Arap kabilelerine mensup heyetler İslâm'a girmek üzere Hz. Peygamber(s.a.v)'e geldiklerinde, Ashabı Kiram o kimselere biraz Kur'ân öğretiyor, bu da onlara kâfi geliyordu. Aynı şekilde Hz. Peygamber(s.a.v) değişik

kabilelere bir takım sûreleri öğretmek üzere okuyucular gönderiyordu. İşte eğer geçmiş ümmetlere ait kıssa ve tarihi kesitler Kur'ân'da tekrar edilmemiş olsaydı, Musa (a.s) kıssası bir kavme, İsa (a.s) kıssası bir başkasına, Nuh (a.s) kıssası bir diğerine, Lût (a.s) kıssası başka bir kabilenin payına düşmüş olacaktı, ancak Allah Teâla bunları tekrarlamak suretiyle lütfu ve rahmetiyle bu kıssaları dünyanın dört bir tarafına yaymayı ve herkese duyurmayı murad etmiş ve bu yolla muhataplarına birtakım mesajlar göndermeyi amaçlamıştır."1 İbn Kuteybe kıssa ve ahkâm âyetleri arasında bir ayırma gitmek suretiyle kıssaların tekrarını gerekçelendirmek üzere şöyle der:

"Peygamberlere dair nakledilen tarihi kesitleri işleyen kıssalar, farzlar gibi değildir, çünkü Hz . Peygamber'in (asm)'in yazdığı mektuplar, Allah Teâlâ'nın namaz, namaz vakitleri ve namaz sayıları ile zekât ve zekâtın sünnetleri gibi farz hükümleri herkese ulaşıyordu. Nitekim bu ayrıntıların keyfiyeti direkt Kur'ânı Kerim'de tarif edilmiyordu ve bunlar Musa, İsa, Nuh ve diğer peygamberlerin kıssalarıyla duyurulmuyordu. Bu uygulama, Allah Teâlâ daha dinini kemale erdirmeden önce İslâm'ın ilk dönemlerindeydi, Allah Teâla dinini yeryüzünün her tarafına yaydı ve küçük büyük herkes Kur'ân'ın hükümlerini öğrendikten ve Kur'ân iki kapak arasında cem edildikten sonra, sözkonusu durum ortadan kalkmış ve her bölgede ve her toplulukta olan haberler bir araya getirilmiştir."2 Tekrar konusunu erken dönemlerde işleyen âlimlerden birisi de Ebu Süleyman elHattâbî'dir. Kendisi mezmûm ve memdûh olmak üzere tekrarı iki gruba ayırmış ve Kur'ânı Kerimde mezmûm tekrar diye bir şeyin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda şöyle der:

"Kelamın tekrarı iki şekilde olur: Birincisi mezmûm olanıdır ki, bu da ilk kelama mânâ itibariyle katkısı olmayan ve dolayısıyla kendisinden istiğna edilebilecek olan kelimedir, çünkü bu durumda kelam zaid hükmüne girmektedir. İşte bu türden Kur'ânı Kerim'de tekrar varid olmamıştır. İkinci çeşit tekrar ise bunun tam karşısı olan bir tekrardır; ihtiyaç olmadığı ve tekellüfe meydan verdiği durumlarda tekrar yerine hazf ve ihtisara başvurulur; çok önemli ve üzerinde durulması gereken hususlarla, tekrar edilmemesi durumunda bir yanlış anlaşılmaya, unutkanlığa veya kâle alınmamaya mahal olacak yerlerde ise tekrar kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelir."3

Zerkeşî de tekrar konusuna değişik açılardan değinir ve onu şöyle tarif eder: "Tekrar gerçekte, uzun bir aralık geçtiği için ilk mânânın unutulmuş olabileceği endişesiyle mânâyı pekiştirmek maksadıyla, lafzı aynıyla veya eşanlamlısı ile iade etmektir, onun için tekrar eğer bir önceki mânâyı pekiştirmek için yapılmamışsa tekrar sayılmaz."4 Zerkeşî, tekrar üslûbunun Arapça'da alışlagelen bir üslup olduğunu açıkladıktan sonra faydalarını da zikreder, arkasından Kur'ân kıssaları konusuna değinerek bu kıssalarda yer alan tekrarların faydaları üzerinde mütalaalarda bulunur. Bu faydalardan birisi, yeni bir şey ilave etmek olduğunu ifade eder. Bir başka faydası da Zerkeşî tarafından şöyle dile getirilir: Kıssalar tekrar edilmek suretiyle mânâlar insanların zihninde daha da pekişiyor ve başkalarına ibret ve ders hükmünde oluyordu. Kıssaların tekrarının bir başka faydası da Hz. Peygamber'i (asm) teselli etmek ve aynı mânâyı, fesahata delil teşkil edecek değişik ifadelerle ve farklı üslûplarla dile getirmektir.

Zerkeşî devamla Kur'ân'ın nazmının sahip olduğu hârikülâde üslûplar üzerinde durur ve Kur'ân'da yer alan tekrarın bir kusura ve bıkkınlığa meydan vermeyen bir tekrar olduğunu ifade eder. Aynı şekilde değişik yerlerde yer alan Kur'ân kıssalarının aynen tekrar edilmediğini, bir yerde uzun ve tafsili bir şekilde yer alırken, başka bir yerde kısa ve özet bir şekilde ifade edildiğini ve bazen takdimte'hir yapıldığını ifade eder."5 Böylece Zerkeşî ve ondan önce gelen elHattabi, Kur'ân'da birden çok defa tekrar edilen kıssaların zikredildikleri her yerde mânâ noktasında ilaveler olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla zahiren tekrar vardır, ancak bu tekrar mânâyı daha da pekiştirmek için faydalı bir tekrardır. Çağdaş âlimlerden çok sayıda kimse tekrar konusunu işlemiş, önemi ve faydaları üzerinde durmuştur. Dr. Ahmed Bedevi, Min Belagati'lKur'ân adlı eserinde, te'kid ve tekrar başlıklı bir bölüm açar ve özetle şu görüşü dile getirir: "Kur'ânı Kerim, insan ruhu üzerinde bir tesiri olması hasebiyle, bazen pekiştirme ve vurgu ifade eden cümleyi aynı lafızlarla birkaç defa tekrar eder, tıpkı: 'Ben size gönderilmiş Allah'ın güvenilir elçisiyim, Allah'tan hakkıyla korkun ve Bana itaat edin.' âyetlerinde vuku bulan tekrar gibi." (Şuara Suresi 26, 108, 126, 144, 163, 179)

"Çok sayıda elçi tarafından tekrar edilmiş olsa da bu ibare, tekrarına binaen bir ibare gibi yansımaktadır. Sözkonusu elçilerin doğruluğunu teyid etme ve onları tasdik etmeyi pekiştirme babında tek bir ibare gibidir, dolayısıyla tekrar üslûbu mânâların zihinlerde nakşolunması ve ruhun derinliklerine işleminin bir kaynağı olmaktadır"6 Aynı şekilde Dr. Fadl Abbas, tekrar üslûbunun, Zerkeşî'nin tarif ettiği gibi lafzın aynen veya muradifiyle tekrar edilmesinden ibaret olmadığını, Hattabi'nin ifade ettiği üzere tekrarın, mânâ fazlalığı taşıyan ve birden çok defa varid olduğu için tekrar hükmüne giren bir üslup olmadığını ifade eder ve tekrarı şöyle tarif eder:

"Tekrar, sözü aynı lafızla, aynı bağlamda ve aynı mânâyı yönelik ifade etmektir, şâyet bu iki şart bir araya gelmezse, yani lafız aynıyla tekrar edilmemişse veya lafız birden çok zikredilmiş, ancak her bir yerde kendine has bir bağlamda zikredilmişse bu tekrar değildir."7

Bediüzzaman'a Göre Tekrarın Önemi

Said Nursî tekrarın, özellikle Kur'ânı Kerim'de çok önemli olduğunu savunur ve bunu bir nâkisa telakki edenlere şöyle cevap verir: "Sebebi kusur tevehhüm edilen tekraratındaki lem'ai i'câza bak ki: Kur'ân hem bir kitabı zikir, hem bir kitabı dua, hem bir kitabı davet olduğundan, içinde tekrar müstahsendir, belki elzendir ve eblâğdır. Ehli kusurun zannı gibi değil. Zira, zikrin şe'ni, tekrar ile tenvirdir. Duanın şe'ni, terdad ile takrirdir. Emir ve davetin şe'ni, tekrar ile tekittir."8 "Hem Kur'ân müessistir, bir dini mübînin esasıdır ve şu âlemi İslâmiyet'in temelleridir ve hayati içtimaiye-i beşeriyeyi değiştirip muhtelif tabakata, mükerrer suallerine cevaptır. Müessise, tesbit etmek için tekrar lâzımdır. Tekit için terdad lâzımdır. Teyit için takrir, tahkik, tekrir lâzımdır.

"Hem öyle mesâli azîme ve hakaiki dakikadan bahsediyor ki, umumun kalblerinde yerleştirmek için, çok defa muhtelif suretlerde tekrar lâzımdır."9

Said Nursî bir adım daha öteye giderek Kur'ânı Kerim'deki tekrar üslûbunun, onun i'câz yönlerinden biri olduğunu ifade etmek üzere şöyle der: "Tekrarı iktiza eden dua ve dâvet, zikir ve tevhid kitabı dahi olduğunu bildirmek sırrıyla, güzel, tatlı tekrarıyla bir tek cümlede ve bir tek kıssada ayrı ayrı çok mânâları, ayrı ayrı muhatap tabakalarına tefhim etmekte ve cüz'î ve âdi bir hâdisede en cüz'î ve ehemmiyetsiz şeyler dahi nazari merhametinde ve dairei tedbir ve iradesinde bulunmasını bildirmek sırrıyla tesisi İslâmiyet'te ve tedvini şeriatıta Sahabelerin cüz'î hadiselerini dahi nazari ehemmiyete almasında, hem küllî düsturların bulunması, hem umumî olan İslâmiyet'in ve şeriatın tesisinde o cüz'î hadiseler, çekirdekler hükmünde çok ehemmiyetli meyveleri verdikleri cihetinde de bir nevi i'câzını gösterir."10

Tekrarın Hikmeti

Said Nursî mükerrer olduğunu ifade ettiği âyetler üzerinde durur ve buradaki tekrarın hikmetini ve gayesini açıklamaya çalışır. Bir yerde, tekrar üslûbunun ihtiyacın tekrarlanmasından kaynaklandığını ifade etmek üzere şöyle der:

"İhtiyacın tekerrürüyle tekrarın lüzumu haysiyetiyle, yirmi sene zarfında pek çok mükerrer suallere cevap olarak ayrı ayrı çok tabakalara ders veren ve koca kâinatı parça parça edip kıyamette şeklini değiştirerek, dünyayı kaldırıp onun yerine azametli âhireti kuracak..."11

Daha sonra tekrarın ne zaman olacağını ve kendisine ne zaman ihtiyaç duyulacağını ifade etme bağlamında şöyle der: "Zerrattan yıldızlara kadar bütün cüz'iyat ve külliyyatın tek bir Zât'ın elinde ve tasarrufunda bulunduğunu ispat edecek"12

Bu, Kur'ânı Kerim'in maksatlarından birincisine, yani Allah Teâlâ'yı ispat etme konusuna işaret etmektedir, daha sonra Bediüzzaman Said Nursî şöyle der:

"Kâinatı ve arzı ve semavatı ve anâsırı kızdıran ve hiddete getiren nevi beşerin zulümlerine, kâinatın neticei hilkatı hesabına gazabı İlâhîyi ve hiddeti Rabbâniyeyi gösterecek hadsiz ve nihayetsiz ve dehşetli ve geniş bir inkılâbın tesisinde, binler netice kuvvetinde bazı cümleleri ve hadsiz delillerin neticesi olan bir kısım âyetleri tekrar etmek..."13 Said Nursî bu ifadeleriyle, herkesin yaptıklarından sorumlu tutulacağı haşır ve adalet hususlarına işaret etmektedir. Böylece Said Nursî'nin söz konusu tekrarları daima Kur'ân'ın maksatlarıyla irtibatlandığını görüyoruz. Bediüzzaman tekrar üslûbundan istinbat edebileceğimiz daha başka hikmetlere dikkat çeker: "[Kur'an] bir küllî düsturun efradı olarak her asırda ve her tabakaya hitap ederek taze nazil oluyor. Ve bilhassa çok tekrarlarla 'ezzâlimîn, ezzâlimîn' deyip tehditleri ve zulümlerinin cezası olan musibeti semâviye ve arziyeyi şiddetle beyanı, bu asrin emsalsiz zulümlerine, kavmi Âd ve Semûd ve Fir'avunun başlarına gelen azaplarla baktırıyor. Ve mazlum ehli imana, İbrahim ve Mûsâ Aleyhisselâm gibi enbiyanın necatlarıyla tesellî veriyor."14

Bediüzzaman Said Nursî, bir başka yerde, Kur'ân'ın nazari itibara aldığı önemli bir terbiyevi (eğitim) maksada işaret eder, o da şudur: Kur'ânı Kerim'i okuyan Müslümanların hepsi aynı seviyede değildirler, kimileri Kur'ân'ı tümünden okuyamaz, sadece birkaç cüzünü veya birkaç suresini okuyabilirler, işte tekrar olmasaydı, bu kimseler söz konusu maksatlardan haberdar olmayacaklardı, bu anlamda Said Nursî şöyle der:

"Hem herkes her vakit bütün Kur'ân'ı okumaya muktedir olamaz, fakat bir sûreye galiben muktedir olur. Onun için, en mühim makası Kur'âniye ekser uzun sûrelerde dercedilerek, her bir sûre bir küçük Kur'ân hükmüne geçmiş. Demek, hiç kimseyi mahrum etmemek için, tevhid ve haşır ve kıssai Mûsa gibi bazı maksatlar tekrar edilmiş."15

Said Nursî defalarca tekrar edilen ve insana hiç bıkkınlık vermeyen, hatta devamlı ihtiyaç olarak hissedilen bir takım eşya ile ilgili bazı örnekler verir ve arkasından şöyle bir soru yöneltir: Vücut ile ilgili ihtiyaçlarda durum böyleyse, ruh ile ilgili ihtiyaçlar çok daha fazla tekrar edilmeye layık değil midir? Bu bağlamda şöyle der: "Hem cismânî ihtiyaç gibi,

mânevî hâcat dahi muhtelifdir. Bazısına insan her nefes muhtaç olur; cisme hava, ruha Hû gibi. Bazısına her saat; Bismillâh gibi ve hâkezâ... Demek, tekrarı âyet, tekerrürü ihtiyaçtan ileri gelmiş ve o ihtiyaca işaret ederek, uyandırıp teşvik etmek, hem iştiyakı ve iştahtı tahrik etmek için tekrar eder.”¹⁶

Daha sonra Said Nursî tekrar hükmünde Kur’ân’da yer alan çok sayıda misal arzeder ve bu tekrarların arkasında bir i’câz ve yüksek bir edebî yön bulunduğunu ifade eder. Bu bağlamda zikrettiği misallerden ‘Bismillahirrahmanirrahim’i anar ve bunun Kur’ân’da 114 defa yer aldığını, çünkü besmelenin bütün kâinatı nûr ve ziya ile dolduran büyük bir gerçek olduğunu vurgular.¹⁷ Aynı şekilde: “İnne rabbeke lehuvel azizürrahim [Rabbin ise, şüphesiz ki, kudreti her şeye galip olan ve rahmeti her şeyi kuşatandır]” (Şuârâ, 9, 68, 104, 122, 140, 159, 175, 191) âyetini misal verir ve bu âyetin söz konusu surede 8 defa tekrarlandığını ifade ettikten sonra, bu tekrarın, Allah Teâlâ’nın izzetinin, kendisini yalanlayan ve küfre sapanların azabını gerektirdiğini, ilâhî rahmetin de, peygamberlerle onların izinden gidenlerin necâtını gerektirdiğini ifade eder.¹⁸

Sonuç:

Bediüzzaman Said Nursî’nin bu konu etrafında yazdıkları ile ilgili yaptığımız bu gezintiden sonra onun görüşlerini şu maddeler altında özetlemek mümkündür:

- 1- Kur’ânı Kerim’de tekrarlar vardır, ancak tekrar edilen her ibare yeni bir mânâ ve yeni bir ibrete delalet etmektedir.
- 2- Kur’ân’da faydadan ve yeni bir şeyleri ilave etmekten hâli tekrar yoktur.
- 3- Kur’ân’ın ana maksatları dörttür: Tek olan Yaraticının varlığını ispat, nübüvvet, haşr, adalet. Kur’ânı Kerim’in bütün âyetleri bu maksatları ispat sadedinde birbirini takip etmiş ve daha da vuzuha kavuşturmak için tekrar edilmiştir.
- 4- Kur’ânı Kerim bir zikir, dua ve davet Kitabı’dır. Dolayısıyla âyetlerin tekrarı sadece iyi olmakla kalmaz, aynı zamanda zarurîdir, çünkü zikrin tekrarı tenvidir, duânın tekrarı takrirdir, davetin tekrarı da te’kit mânâsına gelmektedir. Kur’ânı Kerim büyük meseleleri ve ince hakikatleri arzettiği ve akılları, bunları bilmeye, kalbleri de iman etmeye davet ettiği için değişik ifadelerle ve muhtelif üslûplarla tekrarı kaçınılmazdır.
- 5- Tekrar Kur’ân’ın i’câz vecihlerinden bir vecihtir. Çünkü Kur’ân, farklı tabakalardaki insanları bir âyet veya kıssada geçen çok sayıda mânâ ve ibretlere irşad ve davet etmektedir.
- 6- En lezzetli şeylerde de olsa, tekrar çoğu şeylerde insanda bir bıkkınlık yaratmasına rağmen, Kur’ân’daki tekrarlar daima tatlı ve hoştur. Meziyyet sadece Kur’ân’a ait olup bunun sırrı, Kur’ân’ın daima terütazeliğini muhafaza etmesi ve her asırda yenilenmesidir.
- 7- Kur’ân’ın kendine has özellikleri ve mukaddes veçheleri vardır, bunları şöyle sıralamak mümkündür: Tilavetine büyük bir ecir verilmesi, ins ve cinnin benzerini ortaya koyamayacağı bir Kitap olması, bütün insanları içerecek hitap çeşitlerini ihtiva etmesi, insanların devamlı onu okuma arzusu... Aynı şekilde küçüklerin zihinlerinde nakşolunması, hasta ve ölüm yatağında yatanların onu dinlemekten haz almaları.
- 8- Tekrarın hikmetlerinden biri de Kur’ân’ı okuyan kimselerin aynı seviyede olmamalarıdır. Zira bazıları Kur’ân’ı tümünden okuyamazlar, bu kimseler Kur’ân’ın bir kaç cüzünü veya sûresini ancak okuyabilirler, dolayısıyla tekrar olmasaydı bu kimseler söz konusu dört maksattan haberdar olmazlardı.

Dipnotlar:

1. İbn Kuteybe ed-Dineveri, Abdullah b. Müslim, Te’vilü Müşkili Kur’ân , s. 180-181, Dârü İhyâi’l Kutubi’l-Arabiyye, İsa el-Bânî el-Halebî ve Şurekâhü
2. A.g.e., s. 182.
3. el-Hattabi, Ebu Süleyman Hamed b. İbrahim (319-388 h.), Beyanü l’câz el-Kur’ân, s.52-53 (Rümmâni, Hattâbi ve Cürcânî’nin l’câzu’l-Kur’ân ile ilgili üç Risale ile beraber)
4. Bedreddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır ez-Zerkeşî, el-Bürhân fî Ulûmi’l-Kur’ân, 3/10, Dârül Mâ’rife, ikinci baskı, Beyrut, Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim’in tahkiki, tarihsiz.
5. ez-Zerkeşî, age, 3/25-28.
6. Dr. Ahmed Bedevi, min Belâgati’l-Kur’ân, s. 144 ve sonrası.
7. Dr. Fadl Hasan Abbas, el-Kasasu’l-Kur’ânî ihâuhû ve Nefehâtuhû, s. 19, Daru’l Furkan, 1. baskı, 1407 h., 1987.
8. Bediüzzaman Said Nursi, Sözlere, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2001, s. 220.
9. A.g.e., s. 220, 221.
10. Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1997, s. 219, 220.
11. A.g.e., s. 220.

12. A.g.e., s. 220.
13. A.g.e., s. 220.
14. A.g.e., s. 219.
15. Sözlür, s. 220.
16. A.g.e., s. 220.
17. Şualar, s. 220.
18. A.g.e., s. 220.